

"Molla Nəsrəddin" in yazarlarından

Döyüşkən şairin son səngəri

"Şairəm, əsrimin ayınəsiyəm" - deyə öz zamanəsinin əks-sədasını şeirlərinə gətirən, həmvətənlərini qəflət yuxusundan ayılmaq üçün "pisi pis, əyrini əyri, düzü həmvər" yazaraq xalqını qurtuluş uğrunda mübarizəyə səsləyən Mirzə Ələkbər Sabir millətini üzləşdiyi ictimai-siyasi, eləcə də müxtəlif bələlərdən acı gülüşləri ilə xilas etməyə çalışıb.

Milli mücadilənin önündə gedən Sabir insanın mənəvi tələqqisi üçün birinci yolu hürriyyətdə görürdü:

*Kim ki insanı sevor, aşıqı - hürriyyət olur,
Bəli, hürriyyət olan yerdə də insanlıq olur.*

"Molla Nəsrəddin" jurnalının fədakar tədqiqatçılarından olan görkəmli ədəbiyyatşünas-alim Abbas Zamanov yazırdı: "Sabirin 5-6 il müddətində Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində gördüyü iş bütün bir əsrdə görülən işə bərabərdir. Sabirin bu qısa müddətdə gördüyü işi onun sələfləri olan şairlər bütün bir əsrin müddətində görə bilməmişdir". Mirzə Ələkbər Sabir dünyasını 49 yaşında dəyişib (1862-1911). Onun "Molla Nəsrəddin"də yaradıcılıq fəaliyyəti çox az olsa da, zamanın dərdlərini, problemlərini, ağrı-acılarını, insanların milli oyanışa, hürriyyətə, birliyə, tərəqqiyə çağırışını elə poetik genişliklə hayqıra bilməmişdi ki, Sabirsiz keçən günlərdə də şairin nəfəsi jurnalın məramında duyulmaqda idi. Mirzə Cəlil Sabiri çox sevirdi. Xatirələrdən məlum olur ki, səhhəti ilə bağlı keçirdiyi ağır günlərdə böyük şairə Cəlil Məmmədquluzadə və həyat yoldaşı Həmidə xanım həm mənəvi, həm də maddi yardım göstərmişlər. Bir müddət Sabiri öz evlərində saxlayaraq qulluğunda dayanmışlar. Onu ölümün iti caynaqlarından almaq üçün əllərindən gələni əsirgəməmişlər. Bu barədə Sabirin yaxın dostlarına yazdığı məktublarda da minnətdarlıq duyğuları var.

Ədəbiyyatşünas-alim Firudin Hüseynov yazırdı: "1906-cı ilin aprelindən nəşrə başlayan "Molla Nəsrəddin" jurnalı döyüşkən şairin ömürlük səngərinə çevrilir. Cəmiyyətin bütün icimai yaralarına və yaramazlıqlarına qarşı satira atəşini o, məhz bu səngərdən açır". Əgər "Molla Nəsrəddin" Sabiri bütün Yaxın Şərqdə tanıtdısa, bunun müqabilində böyük şair də bu jurnalda Mirzə Cəlillə birlikdə şeir məktəbini yaratdı. "Molla Nəsrəddin" in səhifələrində Mirzə Cəlilin felyetonları ilə Sabirin kəskin satirik şeirləri birləşərək milli dirçəlişin üstünü örtmüş qalın pərdələri birnəfəsə qaldırmağa çalışır, qoşalaşaraq qaranlıqları aydınlığa çəkirdilər.

Böyük Mirzə Fətəli Axundova məxsus fikirdir ki, pis və çirkin adətləri insanın təbiətindən istehza və maskaradan başqa heç bir şey qoparıb çıxara bilməz. Bütövlükdə "Molla Nəsrəddin" jurnalı məhz bu yolu tutmuşdur: gülüşlə islah etmək! Məhz onun qüdrəti ilə cəmiyyəti düçar olduğu xəstəliklərdən, gerilikdən, avamlıqdan, savadsızlıqdan, eləcə də digər məhrumiyətlərdən xilas etməyin mümkünlüyünü anlayanlar ən ağır qüssənin içində belə, qəh-qəh çəkirdilər. Acı, kinayə dolu gülüşlər isə lovgə, rəhmsiz adamların canına qorxu salır, fəqiri, zəhmətkeşi, bir sözlə, istismar olanı ayıldırı.

Mövzunu Sabirə Mirzə Cəlil özü verəmiş. Sabirin "Molla Nəsrəddin"də ilk dəfə dərc edilmiş satirik şeiri "Nə işim var" adlanır. Bu şeir məhz Mirzə Cəlilin yazdığı "Niyə məni döyürsünüz" felyetonu ilə birlikdə dərc edilmişdir. Əvvəlcə bu mənalı sualın bənd-bənd açıqlamaları dövrün havasını, ovqatını göz önündə canlandırır. Həmin felyetonun bir abzasında deyilir: "Mən də mollayam, siz də molla. Amma mən müsəlman qardaşlara deyirəm: ey müsəlmanlar, gözüünüzü açın, mənə baxınız, amma siz mollalar deyirsiniz, ey müsəlmanlar, gözüünüzü yumunuz, mənə baxınız". Millətin düçar olduğu cəhəlatin tündlüyü bu qədər sadə və aydın, eləcə də irad qarışıq ürəkəğrısı ilə diqqətə çatdırmaq "Molla Nəsrəddin" jurnalının məharətlə istifadə etdiyi yeni ədəbi üsullardan biri idi. Məhz cavabı özündə əks etdirən "Niyə məni döyürsünüz" sualından sonra Sabirin şeiri gəlir:

*Millət necə tarac olur-olsun, nə işim var?
Düşmənlərə möhtac olur-olsun, nə işim var?*

Bir əsr bundan qabaq millətin varlığına, necə yaşamağına, öldüsünə, qaldısına biganə olanların, tək "mən salim olum, cümlə-cahan batsa da, batsın" deyə düşüncələrin boz, laqeyd sifətlərinə ağır bir sille kimi çırpılan bu şeir o qədər aktualdır ki, sanki indiki günlərdə yazılıb. Sabirin böyüklüyü, uzunömürlüklüyü, əsri, zamanı qabaqlamağı, bax, bu idi. Son illər başımıza gələnlər Sabir şeirlərinin diriliyini, əbədiyaşarlığını bir daha təsdiqlədi. Sabirin tənqid atəşinə tutduğu əmmaməli mollaların, çinovniklərin müasir "obrazovanni" protipləri yaranıb. Öz şəxsi mənafeyi naminə millətini qırğına verən, torpağını düşməne təslim edən xainlər gördük, namərd zərbələri aldıq. Yüz il dir yol gələn Sabir gülüşü bu gün də eşidilməkdədir. Bu gülüşün mayasındakı od adamı yandırır, ahəngindəki göz yaşını bizi ölçüsü bilirməyən ağrılarla, faciələrlə üz-üzə qoyur.

Vələnin dərdinə çarə axtaran, cəhəlatə, avamlığa, mütliliyə qarşı banşmaz olan milləti qəflət yuxusundan oyatmaq üçün Sabir ürəyindən süzülən şeirləri ilə qəribə bir fəryad qoparırdı. Sabirin qəzəbi, zamanəyə müqaviməti onu çox halda acı-acı gülmək məcburiyyətində qoyurdu. Sabir bütün eybəcərlikləri güzgü kimi millətin özünə göstərərək onun səbr kasasını daşdırmaq arzusu ilə "səbr elə" yazırdı:

*Fəqət bir iş də görmək istər isən,
gör müsəlman tək!
Təhəmmül eyle cövrü mülkədərə,
işlə heyvan tək!*

*Çalış, ök, biç, aparsın bay,
evin qalsın dəyirman tək!
Aylma, haqqını qanma, xəbərdar
olma insan tək!
Danılma, incimə, tab eylə hər azərə,
səbr eylə!
Balayı-fəqrə düşdün, razı ol,
biçərə səbr eylə!*

Sabir əzilib pamal olanları oyatmaq, ayılmaq yolunda bütün varlığı ilə üsyan edirdi. Onun "Səbr elə" şeirindəki narahatçılıq çox düşündürücüdür. Şair ətaləti boğmaq istəyir. Haqsızlığın, zalımlığın önündə davam gətirənlərə, dözənlərə haqqını bil, yolunu düz seç deyir. Sabirin satiralarında ürək çırpıntıları, yanıqlı sualları qəzəbə bürünərək düz hədəfə yönəlirdi. Sabir bütün məşəqqət və əzabların önündə qürurla dayandığı üçün sızlamağı, ağlamağı sevmirdi. O, əslində gülə-gülə hicqırırdı. Ən dəhşətli qəhqəhəsinin içində bir hönkürtü var idi.

Sabirin kinayəsindəki təəssüf hissləri "Oxutmuram, əl çəkin", məşhur şeirində belə ifadə olunmuşdu:

*Qoysanız öz oğlumu mən salım öz halimə,
Sənətini öyrədir, uydurum əhvalimə,
Dün bu oxutmaq sözün ərz elədim alimə,
Söylədi, "haza kafər...", oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin, dangəser, oxutmuram, əl çəkin!*

Mirzə Cəlil də, Sabir də tipin öz dili ilə öz xarakterini açmaqla onu tənqidə tutardı. Bu üsulu da ədəbiyyata məhz onlar gətirmişdilər. Bəzi köhnə tədqiqatçılarda bir fikir də söylənir ki, Mirzə Cəlil və Sabir dinsiz, Allahsız olmuş, onu tənqid etmişlər. Bu fikirlər tamamilə yanlış və əsassızdır. İstər Mirzə Cəlilin felyetonlarını, komediya və məqalələrini, istərsə də Sabirin şeirlərini oxuduqca duyursan ki, bu şəxsiyyətlər nur timsallı Allah adamları olublar. Onlar dini fanatizmi tənqid atəşinə tutaraq avam, sadədil insanları din pərdəsi altında soyub talayan başı əmmaməli, içiboş, əslində, dinsiz, imansız olan, savadsız mollaları, vicdansız məmuruları ifşaya can atıblar:

*Daş qəbli insanları neylərdin, ilahi?!
Bizdə bu soyuq qanlı neylərdin, ilahi?! -*

kimi ürək titrədən suallarla Rəbbinə üz tutan Sabir məzlumların göz yaşından dəryalar olduğu yerdə ümmanları niyə yaratdığını sorursa, bu, cəhəlatə, ırfana mane olanlara üsyanıdır, Allahı köməyə çağırmaqdır. "Kişi ağladıqca qeyrətsiz olar" fikri ilə ən ağır müsibətlərə, faciələrə gülməklə işıq yolu axtaran böyük Sabir də, Mirzə Cəlil də Ulu Tanrıdan Yer üzünə göndərdikləri dəyərli söz elçiləri idi.

"Molla Nəsrəddin" jurnalında əsasən "Hophop" təxəllüsü ilə çıxış edən Sabirin toxunduğu mövzular çox idi. Ən kiçik məişət məsələsindən başlamış beynəlxalq aləmə qədər Sabir öz münasibətini bildirirdi. Onun tədqiqatçıları vurğulayırlar ki, Sabir həm də həssas və filosof şair idi. Bu səbəbdən də haqlı haqsızdan, ağı qaradan, yaxşını pisdən, işığı zülmətdən ustalıqla seçirdi. Ən ağır günlərində, xəstəliklə çarpışdığı vaxtlarda özünün poetik vəsiyyətini də yazmışdı:

*Mən gədərmə, var olsun amalımı!
Yaşasın şəhriyan - hürriyyət!*

Bu, adicə poetik düşüncə deyildi. Ömrünü millət yolunda odlara atmış döyüşkən bir şairin bütöv yaradıcılığının, apardığı mübarizənin məramnaməsi idi.

Düçar olduğu ağır xəstəlik Sabirin ömrünü yanda qırdı. "Molla Nəsrəddin"dəki şərfəli fəaliyyətini sonadək davam etdirə bilməyə də, vəsiyyətinə görə dostları onun bu məcmuədəki şeirlərini bir yerə yığaraq 1912-ci ildə "Hophopnəmə" adı ilə çap etdirdilər. Ötən əsrdən başlanan bu xeyirxah missiya dəfələrlə davam etdirilib. Sabir öz "Hophopnəmə"si ilə hər dəfə oxucuların görüşünə gələndə sanki poeziya aləmində yeni bir hadisə baş verir. Çünki Sabirin yazdıqları zamanın uralığında dayanaraq günəş kimi şafəqlərini saçmaqdadır. Onun qarşısız istisinə tab gətirməyənlər də var, çəkdiyi söz güzgüsündə öz ayrıllıklarını görüb gizlənənlər də.

*Nə bilirsən hələ sən səhnəyi-
röyada nə var?
Əhli-zahir nə qanır ələmi-mənadə nə var?!
Hər nə var - xəbdə var, yoxsa bu
dünyada nə var?!
Yaxşı yat, qol qanad aç, uç, gör o
məvadə nə var?!
Həzzi-röya ilə məşğuli-mənam olmalıyız!
Yaşamaq istər isək sifət əvam olmalıyız!*

Flora XƏLİLZADƏ,
"Azərbaycan"